

Kémia történeti évfordulók

1999. szeptember - október

210 éve, 1789. október 15-én született, a dániai Slagelseben *William Christopher ZEISE*. Szerves kémiával foglalkozott. Felfedezte a tiolokat, melyeket merkaptánoknak nevezett el, valamint a xantogenátokat, vagyis a ditiósziénsav észtereit. Előállította a róla elnevezett sót: $K[Pt(C_2H_4)Cl_3]H_2O$, mely etén molekulát tartalmaz és az első π -komplex volt. 1847-ben halt meg.

200 éve, 1799. október 18-án született a németországi Metzingenben *Christian Friedrich SCHÖNBEIN*, Faraday jóbarátja. Felfedezte az ózont, tanulmányozta az oxigénes vizet, a fémek passzíválódását. Javasolta a nitrocellulóznaak lőgyapotként való alkalmazását és elsőként állított elő abból kollódiúmot. A geokémia egyik megalapítója, de az atomelmélet és a mennyiségi analízis esküdt ellensége volt. 1868-ban halt meg.

170 éve, 1829. szeptember 5-én született Londonban *William ODLING*. Tanulmányozta és osztályozta a szilikátokat. Atomsúly-meghatározásokkal foglalkozva rájött, hogy az oxigén atomsúlya 16 és nem 8, mint ahogy addig hitték. Egyike volt az elsőeknek, aki a vegyérték és a kémiai kötés kérdésével foglalkozott és az elemek periódusos rendszerezésével próbálkozott még Mengyelejev előtt. 1921-ben halt meg.

1829. szeptember 6-án született a németországi Kirchhosbachban *Johann Peter GRIESS*. A szintetikus színezékeket tanulmányozva felfedezte a diazóniumsók keletkezését szerves aminokból és salétromossavból (Griess-reakció). Ezt fel lehet használni a salétromossav kolorimetriás meghatározására (Griess-Ilosvay reakció). Felfedezte az α -naftolt is. 1888-ban halt meg.

1829. szeptember 7-én született a németországi Darmstadtban *Friedrich August KEKULÉ von STRADONITZ*. Nagy szerepe volt a szerveskémia elméleti alapjainak lefektetésében. Kidolgozta a vegyértékelméletet, megállapította, hogy a nitrogén három, a szén pedig négy vegyértékű és hogy az alifás szénhidrogénekben a szénatomok láncot képeznek. A szerveskémiaat a szénvegyületek kémiájának tekintette. Javasolta a benzol klasszikus szerkezeti képletét és előrelátta a diszubsztituált származékainak izomériáját. A benzolgyűrűben feltételezte a kettőskötések állandó vándorlását, ami a kötések kiegyenlítődéséhez vezet. 1896-ban halt meg.

160 éve, 1839. szeptember 15-én született Breslauban, a mai lengyelországi *Wrocławban Georg LUNGE* német kémikus. Kidolgozta a kénsavgyártás ólomkamrás eljárását és felfedezte a nitrozil-kénsav szerepét a folyamatban. Táblázatokat állított össze savak és bázisok vizes oldatainak sűrűségével. Feltalálta a reakcióban képződő gázok térfogatának mérésére szolgáló Lunge-féle nitrométert. Az ipari kémia tudományának egyik megalapítója volt. 1923-ban halt meg.

1839. október 7-én született Brassóban *Nicolae TECLU*. Új analitikai eljárásokat dolgozott ki, laboratóriumi felszereléseket és készülékeket szerkesztett és talált fel. A gázok égését és robbanását tanulmányozta és feltalálta a laboratóriumokban ma is használatos róla elnevezett gázégőt. 1916-ban halt meg.

140 éve, 1859. szeptember 5-én született Debrecenben *MURAKÖZY Károly*, Than Károly, majd Ilosvay Lajos munkatársa. Vizsgálta a nitrogén-oxid és az ammóniagáz robbanási termékeit. 1915-ben halt meg.

130 éve, 1869. szeptember 3-án született Laibachban, (ma Ljubljana) Szlovéniában, *Fritz PREGL* osztrák kémikus. Szerveskémiával, fiziológiával és hisztokémiával foglalkozott. A szerves mikrokémiai analízis megalapítója és fontosabb módszereinek kidolgozója. 1923-ban kémiai Nobel-díjjal tüntették ki. 1930-ban halt meg.

1869. október 14-én született Budapesten *TANGL Károly*, aki 14 évig a kolozsvári egyetem kísérleti fizika professzora volt. Vizsgálta a benzol, toluol és xilol dielektromos állandójának a hőmérsékletfüggését. 1940-ben halt meg.

1869. szeptember 12-én született Focšaniban *Gheorghe G. LONGINESCU*. Új analitikai eljárásokat dolgozott ki különböző ionok kimutatására és a fémek elválasztására. Matematikai összefüggést állapított meg szerves folyadékok forrtpontja, sűrűsége és a molekulájukban levő atomok száma között (Longinescu képlet). Ez lehetővé teszi a molekulák asszociójának a kimutatását és az asszociációfok meghatározását. 1939-ben halt meg.

120 éve, 1879. szeptember 5-én született Galacon *Nicolae T. DELEANU*. Növények fiziológiájával és biokémiájával foglalkozott. Módszereket dolgozott ki növényi enzimek kivonására, tisztítására és mennyiségi meghatározására. 1959-ben halt meg.

110 éve, 1889. szeptember 16-án született Sárospatakon *KISS Árpád*, a radioaktivitásról szóló első magyar nyelvű könyv szerzője. Doktori értekezésében a nitrogén-oxid és klór reakcióját vizsgálta, mely a szakirodalomban az első példája a harmadrendű homogén reakcióknak. A szegedi egyetem professzoraként az oldatokban végbemenő reakciók kinetikáját tanulmányozta. 1968-ban halt meg.

1889. október 5-én született Amsterdamban *Dirk COSTER*. Új-zélandi homokból Hevesyvel közösen egy új elemet vont ki, melyet hafniumnak neveztek el. 1950-ben halt meg.

1889. október 7-én született a bohémiai Planban (ma Csehország) *Hans TROPSCHE*. Szerves szintézisekkel foglalkozott. Fischerral közösen kidolgozták a szintetikus benzín előállításának módszerét szénmonoxidból és hidrogénből katalizátorok segítségével (Fischer-Tropsch eljárás). 1935-ben halt meg.

100 éve, 1899. szeptember 9-én született Moszkvában *Alekszandr Nyikolajevics NYESZMEJANOV*. Fémorganikus és elemorganikus vegyületek szintézisével és tanulmányozásával, a kémiai szerkezet-elmélettel, valamint a szerves reakciók mechanizmusával foglalkozott. 1980-ban halt meg.

1899. szeptember 18-án született Moszkvában *Borisz Vlagyimirovics NYEK-RASZOV*. A molekulaszervezet és a kémiai tulajdonságok közti kapcsolatot tanulmányozta. Elméletet állított fel a boránok szerkezetére vonatkozólag és megmagyarázta a komplex vegyületeknél észlelhető transzthatást. 1980-ban halt meg.

90 éve, 1909. október 19-én született Villemombleban, Párizs egyik peremvárosában *Marguerite Catherine PEREY*, Marie Curie munkatársa. A természetes és mesterséges radioaktív anyagok fizikai, kémiai tulajdonságait, biológiai hatását vizsgálta, felfedezte a 87-es rendszámú elemet, amely javaslatára a francium nevet kapta. Az első nő volt, akit a Francia Akadémia tagjai közé választott. 1975-ben halt meg.

60 éve, 1939. szeptember 30-án született a franciaországi Rosheimban *Jean-Marie LEHN*. Kriptánsok szintézisével foglalkozik. Ezek olyan molekulák, melyek „felismernek”, azaz szelektíven megkötnék bizonyos molekulákat vagy ionokat. Egyeseknek katalitikus hatásuk van (molekuláris katalizátorok), melyek például az adozintrifoszforsav hidrolízisét katalizálják, biológiai rendszereket utánozva. 1987-ben kémiai Nobel-díjban részesült.

Zsakó János